

Ludwig Wittgenstein

- [Wprowadzenie](#)
- [Przeczytaj](#)
- [Audiobook](#)
- [Prezentacja TED](#)
- [Dla nauczyciela](#)

Bibliografia:

- Źródło: Ludwig Wittgenstein, *Dociekania filozoficzne*, tłum. B. Wolniewicz.
- Źródło: Ludwig Wittgenstein, *Traktat logiczno-filozoficzny*, tłum. B. Wolniewicz.

Ludwig Wittgenstein

Źródło: Pixabay, domena publiczna.

„O czym nie można mówić, o tym należy milczeć”. To słynne zdanie, kończy *Traktat logiczno-filozoficzny* Ludwiga Wittgensteina, jednego z najwybitniejszych przedstawicieli filozofii analitycznej. Postawił on głośną tezę, że istnieje tylko to, co da się wypowiedzieć. Stwierdził, że granice naszego języka są granicami naszego świata. Logiczna struktura języka odzwierciedla esencję rzeczywistości. Wittgenstein uznał, że w swoim traktacie zawarł wszystko, o czym może mówić filozofia.

Twoje cele

- Poznasz tezy *Traktatu logiczno-filozoficznego* Ludwiga Wittgensteina.
- Opiszysz, w jaki sposób Ludwig Wiitgenstein postrzegał relację języka i rzeczywistości.
- Wyjaśnisz różnicę między zdaniami prawdziwymi a zdaniami sensownymi.

Przeczytaj

Ludwig Wittgenstein

Ludwig Wittgenstein (1889–1951)

Źródło: Moritz Nähr, Wikimedia Commons, domena publiczna.

Austriacki filozof języka i [logiki](#), uważany za jednego z najwybitniejszych przedstawicieli filozofii analitycznej. Początkowo studiował mechanikę w Berlinie, a następnie w Manchesterze. Pod wpływem pism [Gottloba Fregego](#) i [Bertranda Russella](#) zwrócił się ku filozofii. Z pierwszym z tych myślicieli spotkał się w Jenie, z drugim – w Cambridge, gdzie w 1911 r. rozpoczął studia filozoficzne. W czasie I wojny światowej służył w armii austro-węgierskiej. W tym czasie powstało najświetniejsze jego dzieło *Traktat logiczno-filozoficzny*, wydane w 1921 r. dzięki wsparciu Bertranda

Russella. Wittgenstein uznał, że w *Traktacie* definitywnie rozwiązał wszelkie problemy filozoficzne i porzucił uprawianie tej dziedziny. W 1929 r. powrócił do Cambridge, gdzie pracował z przerwami do roku 1947. Wittgenstein zmarł w wieku 62 lat, pozostawiając po sobie olbrzymią spuściznę niepublikowanych notatek.

Za najważniejsze z pośmiertnie opublikowanych dzieł uważa się: *Dociekania filozoficzne* (1953) oraz *Uwagi o kolorach* (1977).

Czym w koncepcji Wittgensteina z wczesnego okresu różnią się fakty od rzeczy?

Stanowisko

Biografowie porównują czasem Wittgensteina do Pascala – głównie z powodu temperamentu filozofa. Podobnie jak u Pascala w życiu i twórczości austriackiego filozofa uwidoczniło się zasadnicze napięcie między dwoma biegunami doświadczenia filozoficznego. Z jednej strony, zwłaszcza na początku swej filozoficznej drogi, młody Wittgenstein żywił przekonanie o możliwości i sensie stworzenia idealnego [sztucznego języka](#) filozofii. Język ten, oparty na prostych założeniach ontologicznych i logicznych, miałby być podstawą do niezakłóconej komunikacji. Z drugiej jednak strony, w swoich późniejszych pracach Wittgenstein badał możliwości [języka naturalnego](#), poszukując kontaktu z doświadczeniem mistycznym i etycznym, wykraczającym daleko poza ramy myślenia czysto logicznego.

Pierwszy okres twórczości – filozofia *Traktatu*

Filozofia pierwszego okresu twórczości Wittgensteina, a więc filozofia [Traktatu logiczno-filozoficznego](#), opiera się na kilku prostych założeniach. Podane są one w wyjściowych tezach dzieła:

” Ludwig Wittgenstein

Traktat logiczno-filozoficzny

1. Świat jest wszystkim, co jest faktem.

1.1. Świat jest ogółem faktów, nie rzeczy.

Źródło: Ludwig Wittgenstein, *Traktat logiczno-filozoficzny*, tłum. B. Wolniewicz.

W twierdzeniach tych Wittgenstein przeciwstawił się tzw. [ontologii](#) rzeczy, a więc wszystkim tym systemom filozoficznym, które głoszą, że świat jest zbiorem różnych rzeczy – stołów, drzew, planet, ludzi itd. Ontologia rzeczy jest, jego zdaniem, zakorzeniona w języku potocznym – bierze się z tego, że rzeczy jawią się nam za pośrednictwem języka, są niejako konstruowane w języku, a my, nie widząc narzędzia, za pomocą którego wyłaniamy rzeczy, widzimy tylko te rzeczy. To tak, jakbyśmy, zapominając, że mamy w ręku śrubokręt, mówili, że wkręcanie śrub polega na tym, że śruby się wkręcają. Tymczasem śruby same się nie wkręcają. Podobnie jest z rzeczami – **rzeczy jawią nam się za pośrednictwem języka**, same się nie jawią.

Co to jest fakt?

Najprościej sprawę ujmując, powiemy, że to jest określony stan rzeczy. Wittgenstein ujmuje to w kolejnej tezie:

” Ludwig Wittgenstein

Traktat logiczno-filozoficzny

2. To, co jest faktem – fakt – jest istnieniem stanów rzeczy.

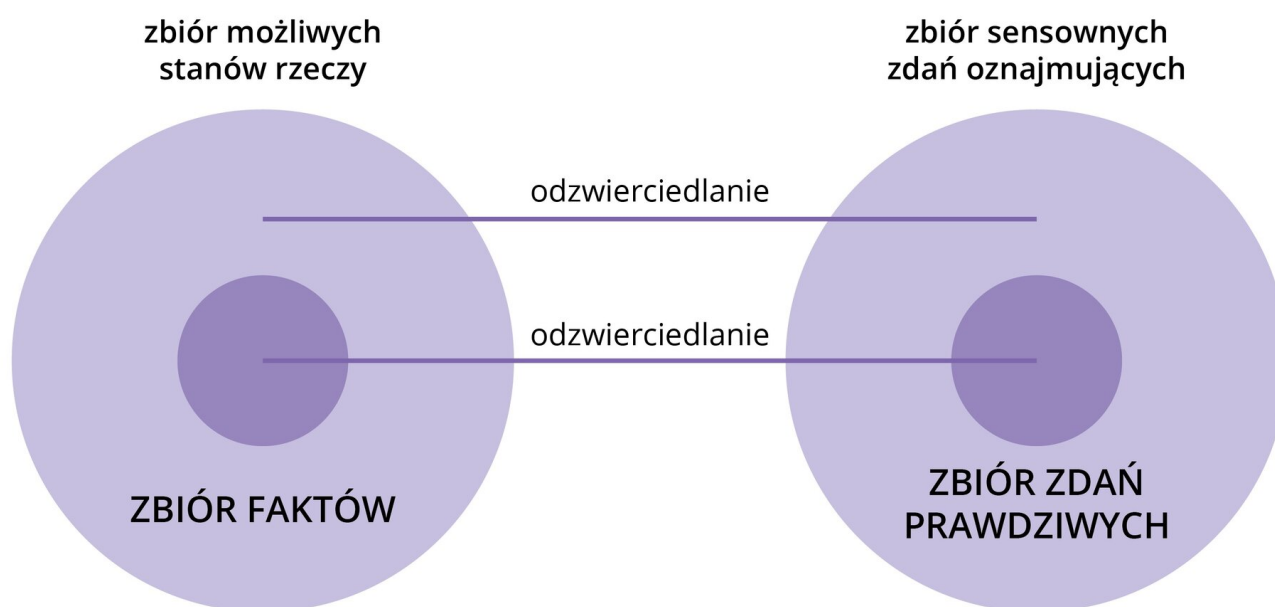
Źródło: Ludwig Wittgenstein, *Traktat logiczno-filozoficzny*, tłum. B. Wolniewicz.

By to zrozumieć, najpierw trzeba sobie uzmysłwić sposób działania naszego języka. To, co wiemy i myślimy, komunikujemy za pomocą naszego języka. Wypowiadamy zdania typu: „Stół stoi pod oknem”, „Ta kula się toczy”, „Teraz czytam podręcznik do filozofii”. Każde z tych zdań orzeka coś o czymś, tj. orzeka jakiś stan o jakiejś rzeczy – o stole orzeka się tutaj cechę stania przy oknie, a o czytelniku cechę (stan) czytania niniejszych słów. Język to zatem zbiór wypowiedzi, w których orzekamy coś o czymś, a więc stwierdzamy stany jakichś rzeczy.

Ludwig Wittgenstein wyjaśniał, że rzeczy są ze sobą w świecie powiązane, te powiązania to są właśnie ich stany. Okno jest powiązane ze stołem w ten sposób, że ten stół może przy nim stać. Każda rzecz ma określoną ilość możliwych powiązań z innymi rzeczami. I okno postrzegamy nie jako rzecz samą w sobie, ale w powiązaniu z innymi rzeczami, np. z powietrzem, które przez to okno może wpadać, kiedy jest ono otwarte.

Stan rzeczy jest kategorią szerszą niż fakt – fakty to istniejące stany rzeczy. Między stanami rzeczy a językiem zachodzi następująca prosta relacja: sensowne zdanie oznajmujące jest prezentacją stanu rzeczy, prawdziwe zdanie oznajmujące jest zaś faktem. Przedstawia to poniższy rysunek.

Zdaniem młodego Wittgensteina, między rzeczywistością a językiem zachodzi relacja odzwierciedlania. Stanowisko to określa się często mianem **obrazkowej teorii języka**. Zgodnie z nią w języku znajdujemy niejako obraz rzeczywistości. W efekcie takiego rozumowania Wittgenstein wygłosił głośne tezy mówiące na przykład o tym, że istnieje tylko to, co się da wypowiedzieć, oraz że granice naszego języka są granicami naszego świata. Ponieważ język ma strukturę logiczną, która jest jego esencją (odzwierciedlając esencję rzeczywistości), wszystko, co da się powiedzieć, można powiedzieć jasno. Wynika z tego etyczno-epistemologiczny postulat, będący ostatnim zdaniem *Traktatu*:

” Ludwig Wittgenstein

Traktat logiczno-filozoficzny

O czym nie można mówić, o tym należy milczeć.

Drugi okres twórczości – *Dociekania filozoficzne*

W drugiej fazie swojej twórczości, kiedy to powstały *Dociekania filozoficzne*, Wittgenstein odciął się od tez *Traktatu*. Doszedł do przekonania, że opierają się one na błędnym założeniu, iż każde zdanie ma lub powinno mieć jednoznaczny prosty sens. Jest to założenie wynikające z tego, że na język patrzy się z punktu widzenia założeń logiki. Tymczasem nie istnieje coś takiego jak język idealny. Jedynym rzeczywistym językiem jest język potoczny, w którym każde słowo ma zawsze więcej możliwości znaczeń. Dlatego Wittgenstein zwrócił się w stronę badań języka potocznego i stwierdził, że sensem zdań i twierdzeń filozoficznych jest opis ich możliwych znaczeń. Jako przykład tej sytuacji podał w *Dociekaniach* analizę pojęcia prosty, które odgrywało istotną rolę w *Traktacie*.

” Ludvig Wittgenstein

Dociekania filozoficzne

Czymże jednak są owe proste składniki, z których złożona jest rzeczywistość? – Czym są proste składniki fotela? – kawałkami drewna, z których się składa? Czy też cząsteczkami lub atomami? – „Prosty” znaczy: niezłożony. Chodzi więc o to: w jakim sensie „złożony”? Bo mówić „po prostu o prostych składnikach fotela” nie ma najmniejszego sensu.

Albo: czy mój obraz wzrokowy tego drzewa, tego fotela składa się z części? I czymże są jego proste składniki? Wielobarwność jest pewnym rodzajem złożoności; innym będzie np. składanie się łamanego konturu z prostych odcinków. Kawałek krzywej można natomiast uznać za złożony z dwu gałęzi: wstępującej i zstępującej.

W *Traktacie* Wittgenstein uważał, że główną formą języka jest odzwierciedlanie rzeczywistości za pomocą obrazów, w *Dociekaniach* natomiast zauważył, że obrazy faktów, zamiast do odzwierciedlania, mogą służyć do wielu innych rzeczy.

Źródło: Pixabay, domena publiczna.

Każde zdanie składa się z jakiegoś obrazu faktu, np. obrazu drzewa, stołu, boksera itp., oraz z jego użycia. Odwołując się do obrazu boksera, możemy chcieć komuś zakomunikować, jak ma stać i się zachowywać. Obrazów, jakimi dysponujemy w naszym języku, używamy więc zgodnie z różnymi regułami. Zbiór tych reguł Wittgenstein określił mianem **gier językowych**, twierdząc, że w języku uprawiamy wiele różnych gier językowych, z których żadna nie jest szczególnie uprzywilejowana.

Tak rozumiane gry językowe są częścią historii naturalnej i kultury człowieka – żeby zatem zrozumieć czyjaś wypowiedź, nie wystarczy odnieść ją do przedmiotów, które oznacza, ale należy umieścić ją w odpowiednim kontekście kulturowym.

” Ludvig Wittgenstein

Dociekania filozoficzne

Termin „gra językowa” ma tu podkreślać, że mówienie jest częścią pewnej działalności, pewnego sposobu życia.

Źródło: Ludvig Wittgenstein, *Dociekania filozoficzne*, tłum. B. Wolniewicz.

Polecenie 1

Czym w koncepcji Wittgensteina z wczesnego okresu różnią się fakty od rzeczy? Jakie można podać przykłady faktów i rzeczy?

Słownik

język naturalny

(łac. *naturalis*) język będący wytworem historycznego rozwoju, w przeciwieństwie do języków sztucznych

język sztuczny

język specjalistyczny, np. język matematyki, logiki formalnej

logika

(gr. *logike (techne)* – powód) dyscyplina naukowa zajmująca się regułami poprawnego myślenia i wnioskowania; w węższym znaczeniu: logika formalna

neopozytywizm

(gr. *néos* – nowy + łac. *positivus*) kierunek w filozofii XX w. uważający, że prawdziwą wiedzą jest jedynie wiedza oparta na doświadczeniu

ontologia

(gr. *on, ontos* – byt + *logos* – słowo, nauka) dział filozofii zajmujący się bytem, czyli tym, co jest

Audiobook

Polecenie 1

Odwołując się do sformułowań z tekstu, wyjaśnij w jaki sposób – zdaniem Ludwiga Wittgensteina – język odzwierciedla rzeczywistość.

Źródło: Ludwig Wittgenstein, *Traktat logiczno-filozoficzny*, tłum. B. Wolniewicz.

Źródło: Englishsquare.pl Sp. z o.o., licencja: CC BY-SA 3.0.

Polecenie 2

Jaka jest, według filozofa, różnica między zdaniem sensownym a zdaniem prawdziwym? Podaj przykłady zdań sensownych, które nie są prawdziwe.

Polecenie 3

Wyjaśnij sens tezy 6.54 w kontekście poglądów filozoficznych Wittgensteina.

Polecenie 4

Wzorując się na tekście Ludwiga Wittgensteina, napisz własny, przynajmniej pięciopunktowy, traktat filozoficzny.

Trwa wczytywanie danych..

Film dostępny pod adresem <https://zpe.gov.pl/a/DzuK8b0Ji>

Film edukacyjny. *Tractatus logico-philosophicus* – omówienie. Część 1.

Wykłada prof. Wojciech Sady

Źródło: Englishsquare.pl Sp. z o.o., licencja: CC BY-SA 3.0.

Nagranie filmowe lekcji pod tytułem "Tractatus logico-philosophicus" – omówienie. Część 1.

Polecenie 1

Na podstawie pierwszej części filmu wyjaśnij, na czym polega teza atomizmu logicznego.

Ćwiczenie 1

Polecenie 2

Z czego, według Ludwika Wittgensteina, zbudowany jest świat? Jakie prawa nim rządzą?

Trwa wczytywanie danych..

Film dostępny pod adresem <https://zpe.gov.pl/a/DzuK8b0Ji>

Film edukacyjny. *Tractatus logico-philosophicus* – omówienie. Część 2.

Wykłada prof. Wojciech Sady

Źródło: Englishsquare.pl Sp. z o.o., licencja: CC BY-SA 3.0.

Nagranie filmowe lekcji pod tytułem "Tractatus logico-philosophicus – omówienie. Część 2."

Ćwiczenie 2

Polecenie 3

Przyjrzyj się poniższym akapitom *Traktatu*. Na podstawie fragmentu i wykładu wyjaśnij, czym jest struktura logiczna.

” Ludwig Wittgenstein

Traktat logiczno-filozoficzny

2.032 Sposób, w jaki przedmioty wiążą się w stanie rzeczy, jest strukturą stanu rzeczy.

2.033 Forma to możliwość struktury.

2.034 Struktura faktu składa się ze struktur stanów rzeczy.

2.15 To, że elementy obrazu mają się do siebie w określony sposób, wyobraża, iż rzeczy tak się do siebie mają. Nazwijmy ten związek elementów obrazu jego strukturą, a jej możliwość - jego formą obrazowania.

5.13 To, że prawdziwość danego zdania wynika z prawdziwości innych, widać z ich struktury.

Źródło: Ludwig Wittgenstein, *Traktat logiczno-filozoficzny*, tłum. B. Wolniewicz.

Dla nauczyciela

Autor: Katarzyna Maćkowska

Przedmiot: Filozofia

Temat: Ludwig Wittgenstein

Grupa docelowa:

Szkoła ponadpodstawowa, liceum ogólnokształcące, technikum, zakres rozszerzony

Podstawa programowa:

Zakres rozszerzony

Treści nauczania – wymagania szczegółowe

II. Elementy historii filozofii.

13. Filozofia analityczna. Uczeń:

1) przedstawia główne idee wczesnej filozofii analitycznej na przykładzie jednego z następujących autorów: George Edward Moore, Bertrand Russell, Ludwig Wittgenstein;

Kształtowane kompetencje kluczowe:

- kompetencje cyfrowe;
- kompetencje osobiste, społeczne i w zakresie umiejętności uczenia się;
- kompetencje w zakresie rozumienia i tworzenia informacji.

Cele operacyjne. Uczeń:

- przedstawia tezy *Traktatu logiczno-filozoficznego* Ludwiga Wittgensteina;
- opisuje sposób, w jaki Ludwig Wittgenstein postrzegał relację języka i rzeczywistości;
- wskazuje różnicę między zdaniami prawdziwymi a zdaniami sensownymi.

Strategie nauczania:

- konstruktywizm;
- konektywizm;
- nauczanie wyprzedzające.

Metody i techniki nauczania:

- ćwiczeń przedmiotowych;

- z użyciem komputera;
- dyskusja.

Formy pracy:

- praca indywidualna;
- praca w parach;
- praca w grupach;
- praca całego zespołu klasowego.

Środki dydaktyczne:

- komputery z głośnikami, słuchawkami i dostępem do internetu;
- zasoby multimedialne zawarte w e-materiale;
- tablica interaktywna/tablica, pisak/kreda;
- telefony z dostępem do internetu.

Przebieg lekcji

Przed lekcją:

1. Uczniowie zapoznają się z treściami w sekcji „Przeczytaj”.

Faza wprowadzająca:

1. Nauczyciel, po zalogowaniu się na platformie, wyświetla na tablicy interaktywnej lub za pomocą rzutnika temat lekcji oraz jej cele. Określa wiążące dla uczniów kryteria sukcesu.
2. Krótka rozmowa wprowadzająca w temat lekcji: *Kim był Ludwig Wittgenstein?*

Faza realizacyjna:

1. **Burza mózgów.** Nauczyciel informuje uczniów, że będą pracować metodą burzy mózgów i, jeśli to konieczne, wyjaśnia jej zasady. Wyłania także moderatora, który będzie zapisywał pomysły na tablicy, a następnie określa czas wykonania zadania. Następnie nauczyciel zadaje uczniom pytanie: *Czym w koncepcji Wittgensteina z wczesnego okresu różnią się fakty od rzeczy? Jakie można podać przykłady faktów i rzeczy?*
Uczniowie podają propozycje odpowiedzi. Po zakończeniu fazy twórczej następuje wspólna weryfikacja pomysłów. Nauczyciel prosi uczniów, aby porównali swoje propozycje z informacjami zamieszczonymi na tablicy.
2. **Praca z multimedium.** Nauczyciel wyświetla na tablicy interaktywnej materiał z sekcji „Audiobook”. Uczniowie po zapoznaniu się z nim dzielą się na grupy i przygotowują odpowiedzi na pytania:
  - grupa 1: Wyjaśnij w jaki sposób – zdaniem Ludwiga Wittgensteina – język

odzwierciedla rzeczywistość.

– grupa 2: Jaka jest, według filozofa, różnica między zdaniem sensownym a zdaniem prawdziwym?

– grupa 3: Wyjaśnij sens tezy 6.54 w kontekście poglądów filozoficznych Wittgensteina.

Po upływie ustalonego wcześniej czasu przedstawiciel wskazanej (lub zgłaszającej się na ochotnika) grupy prezentuje propozycje odpowiedzi, a pozostali uczniowie ustosunkowują się do nich lub je uzupełniają. Nauczyciel czuwa nad prawidłowym przebiegiem zadania, udzielając uczniom informacji zwrotnej.

3. **Praca z drugim multimedialnym.** Uczniowie zapoznają się z materiałem w sekcji „Prezentacja TED”. Klasa dzieli się na grupy. Każdy zespół opracowuje odpowiedzi do poleceń i ćwiczeń. Po wyznaczonym przez nauczyciela czasie liderzy grup odczytują propozycje. Nauczyciel komentuje rozwiązania uczniów.

Faza podsumowująca:

1. Nauczyciel ponownie wyświetla pytanie otwarte z e-materiału, a uczniowie ponownie na nie odpowiadają, zapisując swoje wnioski wraz z autorefleksją dotyczącą ewentualnej zmiany stanowiska. Nauczyciel wybiera najciekawsze odpowiedzi, prezentuje je na forum klasy i komentuje, udzielając uczniom informacji zwrotnej.
2. Wszyscy uczniowie podsumowują zajęcia, zwracając uwagę na nabyte umiejętności.

Praca domowa:

1. **Wypracowanie argumentacyjne.** *Granice mego języka oznaczają granice mego świata.* Który pogląd jest rozsądniejszy: że język ograniczany jest przez świat, czy że świat ograniczany jest przez język? Czy może zależność jest obustronna bądź wcale nie istnieje? Przedstaw własną argumentację w tej kwestii i odwołaj się do innych stanowisk filozoficznych. (temat z Informatora maturalnego z filozofii z 2015 r.)

Materiały pomocnicze:

- Sady W., *Wprowadzenie do: Ludwig Wittgenstein, Uwagi o religii i etyce*, Kraków 1995.
- Wolniewicz B., *O filozofii i Wittgensteinie*, w: *Filozofia i wartości*, t. III, Warszawa 2003, s. 108–113.

Wskazówki metodyczne opisujące różne zastosowania multimedialnego:

- Nauczyciel może wykorzystać medium w sekcji „Film edukacyjny” do pracy przed lekcją. Uczniowie zapoznają się z jego treścią i przygotowują do pracy na zajęciach w ten sposób, żeby móc samodzielnie rozwiązać zadania.